

рекомендації щодо плану дій та пріоритетних напрямків відновлення життєдіяльності населених пунктів після деокупації». URL: <https://docs.google.com/document/d/1QEgYIUH2F3FYN9H4yCIYStPfkdklySNMf-GKaGYW2DQ/edit> (дата звернення: 31.03.2024).

Дубель Михайло Володимирович

Доктор філософії з міжнародних економічних відносин,
старший викладач кафедри політології та державного управління.
Донецький національний університет імені Василя Стуса

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Важливою умовою для здійснення державного управління є наявність значної ресурсної бази. До груп найбільш важливих ресурсів належать фінансові. Одним з кроків транзиту нашої держави було відкриття держустанови «Відкриті публічні фінанси», що була створена Мінфіном у 2017 році з метою висвітлення інформації щодо стану управління державними фінансами на основі відкритих даних [1]. Саме інформація з цього джерела стала достовірною основою статистики даного дослідження. Актуальним дослідження роблять трансформаційні процеси, що відбуваються в нашій державі в умовах повномасштабної агресії з боку росії. Трансформації вплинули не лише на здійснення публічної політики, а й на перерозподіл державного бюджету по різних сферах.

Мета дослідження: визначити тенденції змін структури публічних фінансів України в умовах війни.

Варто зазначити, що у публічних фінансах так само, як і будь-якій сфері діяльності України, є певні вимоги від високорозвинутих демократичних держав. Ці стандарти стосуються як категорії доходів, так і видатків бюджету, але більшу роль відіграє саме другий напрямок. Справа у тому, що для провідних держав світу ключову роль відіграють видатки бюджету, що спрямовані на одну з головних цілей – розкриття потенціалу людського капіталу. Реалізація цієї парадигми досягається шляхом інвестування публічних фінансів у напрямки, що пов'язані з охороною здоров'я, освітою, розвитком ринку праці, створенням можливостей для розкриття підприємницьких здібностей та творчого потенціалу населення.

Таким чином, для нашого дослідження доцільним буде порівняти структуру видатків бюджету України у 2021 році (останній до повномасштабного вторгнення), 2022 та 2023 роках.

Якщо розглядати структуру видатків державного бюджету України у 2021 році, то найбільша частка припадає на такі напрямки як «Соціальний захист та соціальне забезпечення» (22,77 %), «Загальнодержавні функції» (13,87 %) та «Економічна діяльність» (12,14 %). У рамках дослідження видатків напрямку соціальної політики слід відзначити доволі незначні частки, що припадають на категорії «Духовний та фізичний розвиток» (1,07 %) та «Освіта» (4,28 %). Відносно високу частку інвестування публічних фінансів у категорії «Охорона здоров'я» (11,44 %) можна пояснити витратами держави на боротьбу з пандемією COVID-19.

Суттєві трансформації почалися у 2022 році у зв'язку з початком повномасштабного вторгнення росії. Найбільші частки стали припадати на категорії «Оборона» (42,24 % - для порівняння з 2021 роком зростання приблизно у п'ять разів по обсягам частки, і приблизно у дев'ять разів по грошовому еквіваленту), «Громадський порядок, безпека та судова влада» (16,39 %) та «Соціальний захист та соціальне забезпечення» (15,75 %). З лідерами за напрямками видатків все раціонально – спрямування на захист держави. Скорочення частки категорії «Охорона здоров'я» (з 11,44% у 2021 році до 6,81 % у 2022 році) не свідчить про скорочення витрат у грошовому еквіваленті (у 2021 році було витрачено 170,5 млрд. грн., у 2022 році – 184,2 млрд. грн.), це характеризує поступовий розвиток медицини – основи здорової нації. Слід відзначити скорочення важливих для соціально-орієнтованої держави категорій «Духовний та фізичний розвиток» (з 1,07 % у 2021 році до 0,41 % у 2022 році) та «Освіта» (з 4,28 % у 2022 році до 2,16 % у 2022 році). Тут скорочення спостерігається не лише у частці, а й у обсягах фінансування – приблизно на 5 млрд. грн. по обом напрямкам.

У 2023 році відбувалося продовження тенденцій 2022 року. Категорія «Оборона» з цілком очевидних причин зросла до 52,25% або удвічі по грошовому еквіваленту – з 1142,9 млрд. грн. у 2022 році до 2097,6 млрд. грн. у 2023 році. Категорія «Громадський порядок, безпека та судова влада» скоротилася по частці (на 2,08 %) та виросла по обсягам фінансування (на 131 млрд. грн.). Категорія «Соціальний захист та соціальне забезпечення» скоротилася по частці (на 4,06 %), але по фінансуванню зросла (на 43,2 млрд. грн.). Напрямок «Охорона здоров'я» продовжила скорочуватися і сягала лише 4,47 %, при цьому просіли показники і у фінансуванні – на 5 млрд. грн. Продовжується падіння категорій, що визначають соціальну політику держави - «Духовний та фізичний розвиток» (до 0,29 %) та «Освіта» (до 1,51 %). При цьому спостерігається невеличке зростання у фінансуванні – в межах одного млрд. грн по першому напрямку та в межах двох млрд. грн. по другому

Підсумовуючи тенденції видатків публічних фінансів України протягом періоду 2021-2023 років, можна стверджувати про вимушену орієнтацію на

«воєнні рельси» і скорочення соціальних векторів. Якщо говорити за тенденції 2024 року, то тут можна відзначити подальше скорочення соціальних виплат певним категоріям населення. Йде мова про внутрішньо переміщених осіб – серед декількох мільйонів населення, що були вимушені зміни місце проживання внаслідок бойових дій лише окремі категорії продовжують отримувати виплати від держави (деякі категорії пенсіонерів, що отримують менше чотирьох прожиткових мінімуми для осіб, що втратили працездатність, особи з інвалідністю I чи II групи, діти з інвалідністю, певні категорії дітей, вагітні жінки (починаючи з 30 тижня вагітності), деякі інші категорії). Таким чином коло потенційних отримувачів допомоги суттєво скоротилося та свідчить про продовження тенденцій певної кризи соціальної політики.

Говорячи за другу частину публічних фінансів, а саме про доходну частину бюджету, то вона теж зазнала змін під час повномасштабної війни. Класичною вважається думка, що абсолютна найбільша частка доходної частини бюджету країни має припадати на податкові надходження.

У 2021 році найбільша частка доходної частини припадала саме на податкові надходження (85,37 %) [2]. У 2022 році ситуація дещо змінилася – податкові надходження все ще займають першу позицію, але частка значно впала і складає лише 53,14 %, в той же час суттєво збільшилася категорія надходжень від Євросоюзу, інших держав, міжнародних організацій та донорських установ – 26,92 % (для порівняння у 2021 році на цей напрямок припадало лише 0,1% надходжень). У 2023 році тенденція падіння частки податкових надходжень продовжувалася – ця категорія складала вже 45,04 %. В той ж час спостерігалось скорочення категорії надходжень від Євросоюзу, інших держав, міжнародних організацій та донорських установ як у частці (до 16,22 %), так і у грошовому вимірі (на 48 млрд. грн.). В той ж час, у 2023 році спостерігалось збільшення категорії неподаткових надходжень (до 37,1 % або на 645 млрд. грн.) за рахунок власних надходжень бюджетних установ.

Отже, можна стверджувати, що публічні фінанси в Україні трансформувалися в умовах війни як у частині доходів, так і видатків. У частині доходів потрібно відзначити суттєве збільшення напрямків закордонних надходжень та надходжень бюджетних установ. Для частин видатків притаманне збільшення видатків на оборону, що характерно для країни в умовах ведення захисних бойових дій, та певні негативні тенденції скорочення соціальних видатків, що є вимушеною мірою під час війн. Подальших досліджень потребують тенденції соціальної політики України в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Державна установа «Відкриті публічні фінанси». URL: <https://www.publicfinance.gov.ua/about> (дата звернення 03.01.2024 р.).

2. Показники бюджету України за 2021 рік. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2021&budgetType=NATIONAL> (дата звернення 03.01.2024 р.).
3. Показники бюджету України за 2022 рік. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2022&budgetType=NATIONAL> (дата звернення 03.01.2024 р.).
4. Показники бюджету України за 2023 рік. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2021&budgetType=NATIONAL> (дата звернення 03.01.2024 р.).
5. Як зміняться виплати для ВПО в Україні з 1 березня? URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/yak-zminiatsia-vyplaty-dlia-vpo-v-ukraini-z-1-bereznia/> (дата звернення 03.01.2024 р.).

Прямухіна Наталія Валентинівна

Доктор економічних наук, професор
кафедри політології та державного управління.
Донецький національний університет імені Василя Стуса

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Зміна орієнтирів та корегування механізмів формування Державного бюджету в умовах війни є необхідною умовою для виживання країни, як щодо реалізації її військових пріоритетів та техніко-технологічної маневреності на полі бою, так і щодо стримування кризових явищ фінансово-економічного характеру на рівні країни та її регіонів. Трансформація політики формування Державного бюджету обумовлена усвідомленням необхідності збереження наявного економічного потенціалу та створення умов для повоєнного відновлення нашої держави.

Огляд окремих економічних показників до початку повномасштабної війни в Україні свідчить про поступове нарощування її економічних потужностей. Так, за даними Міністерства фінансів України з 2002 по 2013 роки спостерігалось щорічне зростання номінального ВВП та ВВП на душу населення в доларовому еквіваленті в середньому на 16,7 %. Початок агресії рф проти України спричинив різне падіння цих показників: у 2014-2015 роках номінальний ВВП зменшився на 28 та 31 % відносно довоєнного періоду, після чого у 2019 році ВВП поступово зростав та майже досяг значення 2013 року. Після повномасштабного вторгнення рф у 2022 році номінальний ВВП знову зменшився (на 20% відносно показника 2021 року) і продовжує знижуватись